

Існування на Донеччині УПЦ та УПЦ-КП, свідчить про наявність розмежування суспільства. Догматичних або обрядових відмінностей в них немає. З церковної точки зору їх розрізняє лише відмінність у тому статусі, який вони посідають у Світовому Православ'ї. УПЦ на відміну УПЦ-КП, визначається канонічною. Практично це проявляється у суперництві за православні громади, яке іноді супроводжується конфліктами навколо храмів та церковного майна.

Щодо суперечок між традиційними та новітніми релігійними рухами, то вони існують насамперед у християнському середовищі. Це зумовлено активним поширенням різного роду релігійних новоутворень відмінних від традиційних своєю релігійною практикою. Перш за все це стосується діяльності церков Повного Євангелія і, особливо тих, які належать до Української християнської євангельської церкви.

Відділом у справах релігій Донецької облдержадміністрації разом з органами місцевого самоврядування в межах чинного законодавства України постійно ведеться спланована організаційно-методична робота, спрямована на реалізацію державної політики щодо релігії, церкви та віруючих. Нажаль проведення цієї політики досить обмежена у засобах реалізації цього завдання (консультативна допомога, релігієзнавча експертиза тощо) і зважаючи на те, що на сьогодні за словами Президента України Л.Д.Кучми, рівень конфліктності в релігійному середовищі вищий ніж у суспільстві в цілому, що політизація сфери релігії справляє не останній дестабілізуючий вплив, що з усією очевидністю настала потреба ввести діяльність прогресуючих неорелігій у національне конституційно-правове поле, що нині як ніколи вирішення цих і багатьох інших проблем вимагає системності, досвіду і професіоналізму.

З урахуванням зазначеного, на наш погляд, необхідно як найшвидше Верховній Раді України прийняти зміни та доповнення до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” запропоновані Держкомрелігій. Це дасть змогу більш послідовно на даному етапі реалізувати конституційні гарантії свободи совісті та віросповідання, нормалізувати міжконфесійні відносини, вчасно попереджати конфліктні ситуації на релігійному ґрунті, вдосконалювати законодавство України й узгоджувати його з нормами міжнародного права.

Ганна Кулагіна*

РЕЛІГІЙНІ КОНФЛІКТИ І МЕТОДОЛОГІЯ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Традиційно зміст поняття “конфлікт” пов’язували з руйнівними, патогенними подіями у соціокультурній сфері, міжособистісних відносинах або у глибинах несвідомого. З другої половини ХХ ст., починаючи з робіт М.Фолетт кінця 40-х рр., – виникає стійка тенденція переглянути традиційний зміст цього поняття таким чином, щоб воно прикладалося як до позитивних, так і до негативних життєвих явищ, і тим самим позбавляло конфлікт заздалегідь негативного і взагалі оцінного виміру. Іншими словами, в аналогічних негативних явищах стали розглядатися аспекти, які можуть бути розцінені позитивно. У своїй розгорнутій формі ці явища стали розуміти як такі, що можуть грати як позитивну, так і негативну роль, а все їх різноманіття може бути поділено на конфлікти конструктивні і деструктивні, залежно від певних умов та обставин їх прояву. З’являються концепції, в яких позитивну роль конфлікту прагнуть зробити пріоритетною (приміром, концепція позитивно-функціонального конфлікту Л.Козера).

Разом з тим подібні термінологічні новації виникли не на пустому місці, а стали зовнішнім вираженням процесу, під час якого поняття конфлікту із дескриптивного (феноменологічного) і периферійного стало концептуально переопрацьовуватися в одне з базових понять для низки культурно-антропологічних дисциплін і претендувати на одне з центральних місць у їх теоретичних системах. Так, вся політична соціологія США в 1960-

* науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

х рр. поділилася на два блоки: “конфліктну школу” і “школу консенсусу”. Поряд з появою нових предметно-дисциплінарних областей на зразок етнології, політології, соціології або психології конфлікту спостерігаємо спроби оформлення загальної “теорії конфлікту” і спеціалізованої дисципліни – конфліктології. Утворено і безперервно зростає сфера конфліктопрактики з розгалуженою інституціональною і гуманітарно-технологічною інфраструктурою, що її обслуговує. Так, на середину 1990-х рр. лише у США нараховувалося біля 400 різних конфліктологічних проєктів і програм.

Все це дозволяє розглядати сукупність міждисциплінарних відносин, що вибудовуються навколо проблематики конфлікту на зразок інтегративних зв'язків широкого загальнонаукового руху, якому властиві загальна спрямованість і концептуальний базис. Зважаючи на це, реальні аналіз і оцінка будь-яких певних предметних теоретичних знань про конфлікти не можуть не стосуватися конфліктологічних уявлень, на які орієнтовано всі окремі течії такого руху, що роблять свій специфічний внесок у загальну справу, якою вони певним чином опосередковані. Справедливо це і для робіт в галузі психології конфлікту. Проте при всій виправданості такої установки можливість її реалізації на практиці не очевидна внаслідок того, що загальні уявлення про сутність конфлікту не задані, а скоріше виступають завданням і далекі від загальнозначущості.

Конфліктам присвячено немало робіт, але практично в кожній з них фігурує думка про відсутність єдиного розуміння, “визначення” сутності конфлікту, про неможливість охопити одним поняттям всю сукупність явищ, що прираховуються до конфліктних. Так, щодо причин соціальних конфліктів існує цілий спектр думок, починаючи з тих, в яких заперечується можливість теоретичного відтворення таких складних явищ і закінчуючи тими, які заперечують необхідність об'єктивного знання, що одержується поза самим реальним конфліктом.

Протилежні позиції дослідників мають своє пояснення. Для одних із них існують способи виявлення конфліктів. Тому завданням постає висвітлення всіх їх сторін, а потім знаходження адекватної форми їх розв'язання, точніше, вирішення тих суперечностей, що знаходяться в їх основі. Для інших – основне – прояснення конфлікту, а не активна участь у ньому. З цієї точки зору рекомендацій щодо конфлікту не повинно бути. Вчені можуть зробити небагато тому, що розв'язання конфлікту можливе лише на нераціональних засадах.

При зовнішній багатоманітності витлумачень поняття “конфлікт” і пропонованих теоретико-методологічних способів виявлення та опису конфліктних явищ можна виділити два підходи. Для підходів, що генералізують поняття конфлікту, властива тенденція ототожнення його змісту із змістом загальнофілософської категорії суперечливості. Відповідно, всюди, де виявляється суперечливість, стан (протистояння) або конститує сам конфлікт (цінностей, цілей, інтересів, думок, претензій, статусів, мотивів тощо), або виступає причиною конфлікту. Для підходів, що специфікують поняття конфлікту, навпаки, властиво закріплення за ним вужчої галузі явищ (соціокультурних або індивідуально-особистісних), в межах яких однак не будь-яка суперечливість виступає конфліктом.

Під конфліктом будемо розуміти зіткнення на індивідуально-психологічному або соціально-психологічному рівнях значущих, конкуруючих або несумісних потреб, мотивів, цілей, інтересів, дій, вчинків.

На соціально-психологічному рівні конфлікти розвиваються як міжособистісні, групові, міжгрупові, етнічні, класові та інші, при яких люди вступають у протистояння, захищаючи несумісні цінності, цілі, норми, або намагаються захопити, присвоїти одні й ті ж самі цінності. Гострі, а особливо тривалі конфлікти, завжди деструктивні для їх учасників. Проте у соціально-психологічному ракурсі вони можуть бути як деструктивними (ускладнюють взаємодію і взаємовідносини з оточуючими, переключають психічні домінанти з ділової ефективності на емоційне і діяльнісне протистояння), так і конструктивними, якщо сторони отримують адекватну, справедливую оцінку, що сприяє вирішенню проблеми.

Відповідно до класифікації, релігійні конфлікти відносять до конфліктів у великих групах. Велика група – це сукупність людей, члени якої мають лише потенційну можливість вступити у особистий контакт. Приналежність до великої групи визначається: соціальним станом, в тому числі – належністю до релігійно-церковного кола, місцем проживання, спільним інтересом, певною функцією, громадянством чи підданством, національністю, рівнем освіти і професією. Особистість може належати до кількох груп, але завжди виступає учасником колективної діяльності, окремим випадком якої буде боротьба на боці “своїх”.

Виділяють наступні види конфліктних ситуацій:

1. “Прагнення - прагнення”, коли необхідно зробити вибір між двома приблизно однаково значущими цілями;
2. “Уникнення - уникнення” – ситуація вибору серед двох бід меншої;
3. “Прагнення - уникнення”, коли одне й те ж саме одночасно притягує і відштовхує;
4. Подвійної амбівалентності – ситуація вибору однієї з двох цілей, кожна з яких має позитивні і негативні сторони.

Сила конфлікту визначається значущістю цілі і ступенем труднощі її досягнення.

У 1991 р. Дж.Г.Скотт розробила раціонально-інтуїтивний метод подолання конфліктів, що включає контроль і керування як потенційним конфліктом, так і таким, що розвивається. Цей метод передбачає застосування “соціального інтелекту” для раннього розпізнавання причин конфлікту і його учасників, тобто правильне розв’язання ситуації на основі прийняття взаємоприйняттого рішення, контроль емоцій (роздратування, недовіри, страху), оздоровлення стилю спілкування і стилю взаємодії.

У методології дослідження і подолання конфліктів, в тому числі – релігійних, виокремлюються психологічний і соціологічний підходи.

Найбільш узагальнено результати психологічних досліджень міжгрупових конфліктів можна представити у такому вигляді:

I. Усвідомлення людиною своєї приналежності до групи викликає груповий фаворитизм, коли своїй групі віддається перевага навіть в тих випадках, коли на те немає достатніх причин.

II. Ситуація обмеженого ресурсу (“на всіх не вистачить”) породжує:

1. загострення негативних емоцій (неприятні, ненависті, злості);
2. посилення ворожих дій між групами;
3. розпад колишніх дружніх відносин між людьми, що стають членами конкуруючих груп;
4. зростання неадекватності сприйняття як конкуруючої групи в цілому, так і її окремих членів;
5. пояснення своїх перемог “внутрішніми причинами” (талантом, старанням, взаємодопомогою), а поразок – “зовнішніми” (підступністю суперників, необ’єктивністю суддів, невдалими обставинами);
6. зі сторони “програвших” – третирування союзників, які іноді оцінюються гірше, ніж “переможці”;
7. у групі-аутсайдері – погіршення особистих відносин, зростання напруженості, збільшення експлуатації одних членів іншими і формування авторитарної структури керівництва, яке прагне обмежити неворожий контакт членів своєї групи із суперниками.

III. Зниження міжгрупової конфліктності спостерігається, коли:

1. групи, що ворогують включаються у спільну корисну діяльність;
2. контакти взаємодії не обмежуються вузькою зоною змагань;
3. критерії змагань були прийняті членами всіх груп або вироблялися ними;
4. взаємодія груп і людей усвідомлювалася на тлі ширшої групової приналежності (приміром, ми – члени однією релігійної спільноти, цивілізовані люди тощо).

Підсумовуючи результати соціологічних досліджень, у розвитку конфліктів

необхідно врахувати такі чинники:

1. Вихідне становище справ; інтереси сторін, що беруть участь у конфлікті; ступінь їх взаєморозуміння.
2. Ініціюючу сторону – причини і характер її дій.
3. Міри у відповідь; ступінь готовності до переговорного процесу; можливість нормального розвитку і розв'язання конфлікту – зміна вихідного становища.
4. Відсутність взаєморозуміння, тобто розуміння інтересів протилежної сторони.
5. Мобілізацію ресурсів і відстоювання своїх інтересів.
6. Використання сили або погрози силою (демонстрація сили) під час відстоювання своїх інтересів; жертви насилля;
7. Мобілізацію контрресурсів; ідеологізацію конфлікту з допомогою ідей справедливості і створення образу ворога; проникнення конфлікту у всі структури і відносини; домінування конфлікту у свідомості сторін над усіма іншими відносинами.
8. Безвихідну ситуацію та її саморуйнівний вплив.
9. Усвідомлення безвихідної ситуації; пошук нових підходів; зміну лідерів конфліктуючих сторін.
10. Переосмислення, переформулювання власних інтересів з врахуванням безвихідної ситуації і розумінням інтересів протилежної сторони.
11. Новий етап соціальної взаємодії.

Регулювати напруження і попередити загострення соціальних конфліктів допоможуть такі заходи:

- Інформаційна і психологічна підготовка населення;
- Розробка спеціальних програм, що попереджують негативний вплив ситуації непевності і сприяють впорядкуванню психологічних реакцій, основаних на більш глибокому розумінні того, що відбувається;
- Підвищення авторитету раціонального знання і мистецтва керування – на відміну від спалахів істерії, насильства, надій на харизматичного лідера або на нові ідеологічні доктрини, що втілюють свого роду утопічні сподівання.
- Відмінності у психологічному і соціологічному підходах не призводять до того, що їх теорії взаємовиключають одна одну. Навпаки, можливий інваріантний опис причин конфлікту, в тому числі – релігійного, і способів його регулювання.

В. Левчук, Андрей Сафронов*

ФЕНОМЕН РЕЛИГІОЗНОЇ МОБИЛЬНОСТІ В УКРАЇНЕ

Одним из наиболее необычных, несвойственных традиционной религиозности феноменов является перемещение прихожан из одной конфессии или религии в другую. Действительно, большинство устоявшихся религий крайне неодобрительно относятся к такой возможности, а некоторые, например ислам, предусматривают по отношению к отступникам очень жесткие санкции. Однако в современной религиозной жизни это явление весьма распространено. По аналогии с понятием «социальной мобильности» назовем данное явление **«религиозной мобильностью»**.

На основании анализа значительного количества религиозных общин было выделено несколько видов религиозной мобильности.

1. Переобращение – единичный переход человеком из одной веры в другую. Переобращение – наиболее традиционный вариант религиозной мобильности.
2. Переход в другую общину в рамках той же религиозной системы. В большинстве устоявшихся церквей и деноминаций такой переход не является значимым,

*

Сафронов А, докторант кафедри теорії і історії культури Харківської державної академії культури, к.фіз.-мат. н.